

Analizu zakonskih propisa i sudske prakse na području zaštite od obiteljskog nasilja i primjer iz prakse završenih slučajeva udruge „IZVOR“

Nasilje u obitelji je vrlo raširen oblik konstantno prisutnog nasilja u ljudskom društvu. Stoga iznenađuje kako i danas unatoč mnogim istraživanjima o problematici nasilja, još uvijek izostaju jasni i nedvojbeni odgovori na temeljna pitanja, osobito ona o uzrocima nasilnih ponašanja i modalitetima njegova suzbijanja i sprječavanja. Za razliku od drugih oblika nasilja, obiteljska nasilja često su skrivena, nevidljiva i zato mnogo opasnija. Njihove žrtve su ili nemoćne i slabe ili premlade ili prestare da bi se suprotstavile nasilniku ili ih neka društvena očekivanja ili vlastiti strahovi i stavovi prisiljavaju na šutnju. Obiteljsko nasilje širok je pojam koji obuhvaća i nasilje među partnerima, ali i nasilje nad djecom, nad starijima, nad rodbinom. Nasilje u obitelji u najmanju ruku demistificira obitelj kao središte ljubavi, sklada, radosti, jer je jasno da u mnogim obiteljima dominiraju neki drugi sadržaji – netrpeljivost, mržnja, patnja. Unatoč tome, do danas nisu poljuljani stavovi o obitelji kao jednoj od najvećih društvenih vrijednosti. Taj paradoks o obitelji kao vrhunskoj vrijednosti društva u kojoj često „cvjeta“ nasilje jačeg nad slabijim obvezuje društvo da svojim mehanizmima zaštiti slabije članove obitelji od nasilja. U tom kontekstu pravni instrumenti kroz svoja preventivna i represivna djelovanja postaju *condicio sine qua non* zaštite od nasilja u obitelji.

Zaštita obitelji osigurava se kroz mnoge međunarodne i domaće pravne instrumente kojima se štiti obitelj u cijelosti, a osobito njezini najranjiviji članovi. Posebno mjesto među njima pripada dokumentima UN o ljudskim pravima, osobito Međunarodnom paktu o građanskim i političkim pravima, Konvenciji o pravima djeteta, te Konvenciji o ukidanju svih oblika diskriminacije žena i njezinom Protokolu. U odredbi članka 23. Međunarodnog pakta ističe se da je obitelj prirodna i temeljna društvena jedinica i ima pravo na zaštitu društva i države. Konvencija o pravima djeteta navodi kako obitelji kao temeljnoj jedinici društva i prirodnoj sredini za odrastanje i dobrobit svih njezinih članova, a osobito djece, treba omogućiti potrebnu zaštitu i pomoć kako bi u potpunosti mogla preuzeti svoje odgovornosti u društvu. Ratificiranjem te Konvencije Republika Hrvatska je preuzela obvezu sveobuhvatne zaštite prava djece, među kojima se ističe i zaštita djece od svih oblika tjelesnog i psihičkog nasilja, povrede ili zloporaba, zanemarivanja ili zapuštenosti, zlostavljanja ili iskorištavanja, uključujući i spolno zlostavljanje. Među najznačajnijim međunarodnopravnim instrumentima kojih je cilj osigurati ženama potpuno i jednako ostvarenje svih ljudskih prava i sloboda, valja istaknuti Konvenciju o ukidanju svih oblika diskriminacije žena i njezin Fakultativni protokol. Ratificirajući Konvenciju Republika Hrvatska preuzela je obvezu poduzimanja odgovarajućih mjera za uklanjanje svih oblika diskriminacije. Fakultativni protokol uz Konvenciju posebno je značajan jer žrtvama pruža mogućnost da nakon što su iscrpile domaća pravna sredstva, svoju zaštitu ostvare podnošenjem pritužbe Odboru za otklanjanje diskriminacije žena. Značajan dokument UN kojem je cilj suzbijanje obiteljskog nasilja jest i Deklaracija o uklanjanju nasilja nad ženama u kojoj je nasilje određeno kao bilo kakav akt nasilja koji se temelji na rodu i spolu, a koji kao posljedicu ima, ili je vjerojatno da će imati, fizičku, seksualnu ili psihološku štetu ili patnju, u žena, uključujući prijetnje takvim radnjama, prisilu ili samovoljno lišavanje slobode, bilo u javnom ili privatnom životu. Kao članica Vijeća Europe Republika Hrvatska obvezna je osigurati pravnu zaštitu obitelji sukladno Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i njezinih Protokola 1, 4, 6, 7, 11-14, u odredbama kojih je propisano pravo svakoga na poštovanje privatnog i obiteljskog života, pravo na brak i obitelj, te uređenje odnosa između roditelja i djece. Posebno valja istaknuti Protokol 12 o nediskriminaciji kojim se propisuje obveza država da ugrade odredbe o zabrani

diskriminacije u svoja nacionalna zakonodavstva, te o zaštiti tog prava pred Europskim sudom za ljudska prava.

Vijeće Europe je regionalna međuvladina organizacija osnovana 1949. potpisivanjem Londonskog sporazuma i prihvatanjem Statuta Vijeća Europe (Belgija, Francuska, Island, Luksemburg, Nizozemska, Norveška, Švedska, Velika Britanija). Danas broji više od 40 članica i svrha joj je razvoj demokracije, ljudskih prava, jačanje pravne države i usklađivanje društvenog razvoja. Sjedište u Strasbourgu, a polazeći od prioriteta promicanja i zaštite ljudskih prava, prava manjina, jednakosti i socijalne pravde, osnovala je Europski sud za ljudska prava koji rješava slučajeve povrede Europske Konvencije o ljudskim pravima koju su potpisale sve zemlje članice. Republika Hrvatska je članica od 6. studenog 1996. godine.

Na nacionalnoj razini okvir i temelji za zaštitu obitelji dani su u Ustavu Republike Hrvatske kao temeljnom pravnom aktu s najjačom pravnom snagom u državi. U člancima 14. i 23. Ustava propisano je da svatko u Republici Hrvatskoj ima prava i slobode, neovisno o svojoj rasi, boji kože, spolu, jeziku, vjeri, političkom ili drugom uvjerenju, nacionalnom ili socijalnom podrijetlu, imovini, rođenju, naobrazbi, društvenom položaju ili drugim osobinama, te da nitko ne smije biti podvrgnut bilo kakvom obliku zlostavljanja. U odredbama Ustava posebno je naglašena zaštita braka i obitelji i istaknuto da država štiti djecu i mladež, da su roditelji dužni odgajati, uzdržavati i školovati svoju djecu i da su svi ostali dužni štiti djecu i nemoćne osobe. Navedene odredbe Ustava slijedi i domaće zakonodavstvo koje posebnu pozornost posvećuje obiteljskim odnosima. U pogledu pravnog uređenja obiteljskih odnosa posebno mjesto u domaćem pravnom sustavu pripada Obiteljskom zakonu koji obiteljske odnose u Republici Hrvatskoj sadržajno najpotpunije uređuje pravno regulirajući brak, odnose između roditelja i djece, učinke izvanbračne zajednice žene i muškarca te druge obiteljske odnose i institute.

Pored ustavnog i obiteljskog prava i kazneno pravo pruža posebnu zaštitu obitelji tako da svojim odredbama propisuje kao kaznena djela ona ponašanja kojima se ugrožava njezina opstojnost i funkcioniranje. Zaštiti obitelji posvećena je glava XVI Kaznenog zakona u kojoj su kao zaštitni objekti, pored obitelji, istaknuti i brak i mladež. U ukupnom kriminalitetu kaznena djela iz ove skupine sudjeluju sa 7% s tim da valja naglasiti kako je u pretežitom broju riječ o kaznenim djelima nasilničkom ponašanju u obitelji, povredi dužnosti uzdržavanja te zapuštanju i zlostavljanju djeteta ili maloljetne osobe. Kaznenopravna reakcija dolazi u obzir samo tamo gdje su moralne, društvene i izvankaznene sankcije nedovoljne u zaštiti braka, obitelji i mladeži i zbog toga je nužno kaznenopravne odredbe promatrati zajedno s odredbama drugih pravnih disciplina koje štite navedena pravna dobra. Ako kaznena djela protiv braka, obitelji i mladeži promatramo kroz prizmu čestih izmjena i dopuna Kaznenog zakona može se zaključiti kako kaznenopravna zaštita navedenih vrijednosti nije bila predmet značajnijih intervencija.

Kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji u hrvatsko kazneno zakonodavstvo prvi put je uvedeno 2000. godine Zakonom o izmjenama i dopunama Kaznenog zakona i glasilo je: „Član obitelji koji nasiljem, zlostavljanjem ili osobito drskim ponašanjem, dovede drugog člana obitelji u ponižavajući položaj kaznit će se kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.“ Kasnijim izmjenama i dopunama Kaznenog zakona nije mijenjan sadržaj inkriminacije, već je povišen kazneni okvir tako da se počinitelju može izreći kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci do pet godina. Rješenje po kojem je nasilničko ponašanje u obitelji samostalno kazneno djelo nije općeprihvaćeno u zakonodavstvu europskih država. Većina zemalja kontinentalnog pravnog područja ne propisuje nasilničko ponašanje u obitelji kao

samostalno kazneno djelo već slučajeve nasilničkog ponašanja podvodi pod zakonske opise drugih kaznenih djela, primjerice tjelesne ozljede, teške tjelesne ozljede, protupravnog oduzimanja slobode, prisile i prijetnje. Nasilničko ponašanje u obitelji kao izdvojeno kazneno djelo propisano je u Italiji i u Sloveniji.

Jedan od najboljih modela zaštite od obiteljskog nasilja može se naći u Austriji. Novi Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji usvojen 2009. godine temelji se na kombinaciji pravnih i socijalnih mjera te na uskoj suradnji između policije, ustanova za zaštitu mladeži, građanskih sudova i civilnog sektora. Ključna mjera za zaštitu žrtve nasilja je udaljavanje nasilnika iz doma žrtve. Tu mjeru u trajanju najviše 14 dana može izreći policija, trenutačno, a temelji se na njezinoj procjeni da postoji opasnost za život, zdravlje ili slobodu osobe. Na zahtjev žrtve trajanje mjere može se produžiti za sljedeća 4 tjedna, a dugoročnija zaštita osigurava se izdavanjem sudskog naloga o udaljavanju nasilnika u trajanju od najviše 6 mjeseci. Zakonom o zaštiti od nasilja u obitelji predviđeno je i osnivanje interventnih centara s ciljem pružanja podrške žrtvama i njihovoj djeci u svim aspektima koji se odnose na njihovu zaštitu i ostvarivanje prava u građanskom i kaznenom postupku, zatim poduzimanje različitih mjera radi prevencije daljnjeg nasilja, te koordiniranje rada svih institucija koje su uključene u rješavanje ovog problema. Posebna pažnja posvećuje se počiniteljima nasilja za koje su predviđeni antinasilni tretmani koje provode civilne udruge. Iskustva pokazuju da takav tretman ima značajnu ulogu u prevenciji nasilja. Što se tiče kaznenopravne zaštite od nasilja u obitelji ona se ostvaruje kažnjavanjem počinitelja za različite akte nasilja koji su kao posebna kaznena djela propisana u Kaznenom zakonu. S obzirom na nove pojavne oblike obiteljskog nasilja propisuju se i nova kaznena djela. Tako je 2006. godine uvedeno kazneno djelo uhođenja, a 2009. kao kazneno djelo propisano je ponavljanje vršenja nasilja. Slično je riješen i problem nasilja u obitelji u Njemačkoj, gdje je 1. siječnja 2002. na snagu stupio Zakon o zaštiti od nasilja. Za žrtve nasilja u obitelji od posebnog je značaja ovlast policije i suda da izdaje nalog temeljem kojeg nasilnik mora napustiti stan, čime se osigurava trenutna zaštita žrtve. Mjera može trajati najviše 10 dana, no žrtva može sudskim putem tražiti njezino produljenje. Riječ je o mjeri građanskopravnog karaktera, no njezino nepoštivanje predstavlja kazneno djelo za koje je propisana kazna zatvora do jedne godine. Njemačko pravo poznaje i niz drugih građanskopravnih mjera zaštite žrtava nasilja.

Nasilje se može sastojati u primjeni fizičke ili psihičke sile ili pak u spolnom ili ekonomskom nasilju ili u primjeni nasilja prema stvarima. Zlostavljanje može biti fizičko, spolno, psihičko, emocionalno, a može se tumačiti da u to ulazi i ekonomsko zlostavljanje, dok u osobito drsko ponašanje ulazi vrijeđanje, bahatost i ponašanje koje znatno odstupa od uobičajenog. Nasilje prema drugom postoji kad uporabom fizičke snage počinitelj povređuje tjelesni integritet druge osobe, oduzima joj slobodu kretanja ili slobodu nesmetanog odlučivanja o vlastitim postupcima. Nasiljem se žrtvi nanosi tjelesna ili duševna bol, a može se raditi o višeaktnoj ili samostalnoj radnji. Zlostavljanje znači izazivanje fizičke ili tjelesne nelagode u većoj mjeri, ali bez posljedice tjelesnog ozljeđivanja. Može biti spolno, tjelesno i psihičko, te obuhvaća postupke koji su slabijeg intenziteta od nasilja. Osobito drsko ponašanje sadržava u sebi netrpeljivost i bezobzirnost (bahato ponašanje, vrijeđanje, izrugivanje) i po svom intenzitetu prelazi granice nepristojnog ponašanja. Nasilje je ne samo primjena fizičke sile, već i psihička prisila, teže psihičko maltretiranje. Zlostavljanje je izazivanje jače fizičke ili psihičke boli bez nanošenja tjelesne ozljede ili narušavanja zdravlja. Osobito drsko ponašanje uključuje netrpeljivost i bezobzirnost počinitelja prema članu obitelji. Riječ je o ponašanju koje u velikoj mjeri odstupa od uobičajenog.

Dvojbe u praksi stvara pitanje je li dovođenje člana obitelji u ponižavajući položaj objektivni uvjet kažnjivosti ili mora biti obuhvaćen počiniteljevom krivnjom. U praksi se mogu naći različiti odgovori, u jednom slučaju Vrhovni sud navodi da dovođenje u ponižavajući položaj mora biti obuhvaćeno namjerom počinitelja, dok u drugom slučaju smatra kako je riječ o objektivnom uvjetu kažnjivosti. Dovođenje u ponižavajući položaj kao posljedicu ima gubitak samopoštovanja i samopouzdanja. Riječ je o stupnju poniženja koji je izravna posljedica izivljavanja nad žrtvom. Žrtva postaje očajna, gubi osjećaj osobne vrijednosti i počinje sumnjati da je drugi više ne poštuju. Vrhovni sud navodi da ponižavajući položaj implicira gubitak samopoštovanja i samopouzdanja kod žrtve.

Primjer iz prakse završenih slučajeva udruge „IZVOR“:

„Ne mogu reći da je mene suprug fizički zlostavljao, nego bude verbalno nasilan, psihički i ekonomski me zlostavlja, ucjenjuje, ne daje mi novac za osnovne životne potrebe. On kupuje samo ono što smatra da je potrebno imati u kući. Ne želim pokrenuti brakorazvodnu parnicu, jer svog supruga smatram bolesnim, sezonski je radnik i ne bi uspjela dobiti bilo kakvo uzdržavanje. Suprug mi već godinama uskraćuje grijanje, hranu, ne daje ništa novca, a kad mi ponekad i da, onda mi traži račune za kupljene artikle bez obzira na njihovu vrijednost. Ako sam otišla u trgovinu i kupila potrebne namirnice za ručak, prigovara mi da neracionalno trošim novac, a kad nema određenih namirnica onda mi prigovara u što sam potrošila novac. Već tjedan dana živim u jednoj sobi bez grijanja i hrane. Često se događa da suprug ode u trgovinu i kupi živežne namirnice samo za sebe, kupi gotov obrok samo za jednu osobu. Ovakva situacija traje godinama. Sa sinovima i snahama imam dobre odnose i takve odnose želim zadržati. Ne želim da moji sinovi dolaze u sukob s ocem i uvijek sam nastojala zaštititi ih od naših sukoba. Sinovi su na neki način ovisni o ocu zbog stambenog pitanja jer otac zna često reći da će nas sve istjerati iako se sa sinovima nikad ne svađa.“

Nasilničko ponašanje u obitelji je delictum proprium i počiniti ga može samo član obitelji. U kategoriju člana obitelji pripadaju bračni i izvanbračni drug, bivši bračni i izvanbračni drug, rođak po krvi u ravnoj lozi, posvojitelj i posvojenik, rođak u pobočnoj liniji do trećeg stupnja zaključno i rođak po tazbini do drugog stupnja zaključno. Kako u Kaznenom zakonu ne postoji definicija izvanbračne zajednice, za njezino određenje logično bi bilo poslužiti se definicijom Obiteljskog zakona koji izvanbračnu zajednicu definira kao životnu zajednicu neudane žene i neoženjenog muškarca koji ne žive u drugoj izvanbračnoj zajednici, koja traje najmanje tri godine ili kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete. S obzirom na to da je prema Obiteljskom zakonu trajanje navedene zajednice bitno za utvrđivanje imovinskopravnih učinaka unutar zajednice bilo bi bolje da se u Kazneni zakon unese definicija izvanbračne zajednice.

Sankcioniranje nasilničkog ponašanja kao samostalne kažnjive radnje u hrvatsko zakonodavstvo uvedeno je Obiteljskim zakonom iz 1998. godine. Članak 118. U obitelji je zabranjeno nasilničko ponašanje bračnog druga ili bilo kojeg punoljetnog člana obitelji. U slučaju kršenja navedene odredbe bila je propisana kazna zatvora u trajanju od 30 dana, članak 368. Obiteljski zakon, Narodne novine 162/1998. Navedena odredba predstavljala je mali korak naprijed jer se zbog niza neriješenih pitanja i praznina u tadašnjoj regulativi praktički nije mogla primijeniti. Zbog nepostojanja odgovarajućih zakonskih propisa u slučaju kad bi žrtva prijavila obiteljsko nasilje, policija je mogla podnijeti samo prekršajnu prijavu zbog remećenja javnog reda i mira ako su za to ispunjeni svi preduvjeti. Da bi se nasilje u obitelji moglo podvesti pod remećenje javnog reda i mira, temeljni preduvjet bio je da nasilje u obitelji bude javno, da se događa na javnom mjestu. Žrtva nasilja unutar četiri zida i dalje bi bila bez pravne zaštite.

Usvajanje Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji 2003. godine dovodi do značajnijih pozitivnih pomaka u području razvoja prevencije i zaštite od nasilja u obitelji. Zakon po prvi put na sveobuhvatan način regulira materiju nasilja u obitelji, određujući pojam nasilja u obitelji, krug osoba koje se smatraju članovima obitelji, vrstu i svrhu prekršajnih sankcija i sadržava odredbe o zaštiti ugroženih članova obitelji. Unatoč pozitivnim iskustvima tijekom primjene Zakona, praksa je upozoravala na potrebu osiguranja više razine zaštite članova obitelji izloženih nasilju te je 2009. godine uslijedilo donošenje novog Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji – ZZNO. Novim ZZNO nastojale su se otkloniti nedorečenosti prethodnog Zakona te pravno uređenje nasilja u obitelji uskladiti s odredbama drugih zakona koji su u međuvremenu stupili na snagu a tiču se navedene materije.

Zakon o zaštiti od nasilja u obitelji, Narodne novine 137/2009, 14/2010, 60/2010, - Novim ZZNO pooštrene su kazne za počinitelje nasilja u obitelji. Novčana kazna sada se može izreći u iznosu od najmanje 1000,00 kuna, do najviše 50000,00 kuna, dok je zakonski maksimum kazne zatvora povišen na 90 dana, članak 20. stavak 2. ZZNO, članak 33. stavak 3. i članak 35. stavak 2. Prekršajnog zakona. Odredbu prema kojoj su propisane teže kazne za osobe koje ponove nasilje u obitelji imao je i prethodni Zakon pa se postavilo pitanje značenja izraza ponovi nasilje u obitelji. Možemo li o ponovljenom nasilju govoriti samo ako o tome već postoji pravomoćna sudska odluka ili je dovoljno ako se u postupku dokaže postojanje ranijeg nasilja?

Kako prekršaj nasilničkog ponašanja u obitelji može počinuti samo član obitelji, u ZZNO propisan je krug osoba koje čine obitelj. U tu kategoriju osoba ulaze: žena i muškarac u braku, njihova zajednička djeca te djeca svakog od njih, žena i muškarac u izvanbračnoj zajednici, djeca svakog od njih i njihova zajednička djeca, srodnici po krvi u ravnoj lozi bez ograničenja, srodnici po krvi u pobočnoj lozi zaključno s trećim stupnjem, srodnici po tazbini zaključno s drugim stupnjem u bračnoj i izvanbračnoj zajednici, osobe koje imaju zajedničku djecu, skrbnik i štitićenik, udomitelj, korisnik smještaja u udomiteljskoj obitelji i članovi njihovih obitelji dok takav odnos traje. Važnu novinu predstavlja proširenje kruga osoba koje čine obitelj na ženu i muškarca koji su živjeli zajedno u bračnoj ili izvanbračnoj zajednici, djeca svakog od njih i njihova zajednička djeca, ako su nakon prekida bračne ili izvanbračne zajednice povod sukoba bili bivši bračni ili izvanbračni odnosi. Praksa je pokazala kako su slučajevi nasilja između bivših bračnih i izvanbračnih supružnika česti, pa je na ovaj način popunjena zakonska praznina. U praksi prekršajnih sudova u postupcima zbog nasilja u obitelji javio se problem utvrđivanja postojanja izvanbračne zajednice. Prvotno, taj se problem rješavao tako da se na samo trajanje izvanbračne zajednice primjenjivao Obiteljski zakon, no kasnije se odustalo od definicije izvanbračne zajednice po Obiteljskom zakonu, te je zaključkom Odjela javnog reda i mira i javne sigurnosti VPS Republike Hrvatske 30. studenog 2007. određeno: „U slučaju primjene članka 3. u vezi s člankom 18. ZZNO izvanbračna zajednica ne mora trajati tri odnosno dvije godine, već je za činjenicu postojanja izvanbračne zajednice dovoljno da traje dulje vrijeme, što se treba utvrditi u konkretnom predmetu, i to samo ako je sporno.“ Odredbe ZZNO primjenjuju se i na osobe koje prema posebnom propisu žive u istospolnoj zajednici. Aktualna regulativa pokriva širok krug osoba koje ulaze u kategoriju članova obitelji.

Prema ZZNO nasilje u obitelji svaki je oblik tjelesnog, psihičkog, spolnog i što je novina u odnosu prema prethodnoj zakonskoj regulativi ekonomskog nasilja. Pored opće formulacije u ZZNO su navedeni primjeri tjelesnog, psihičkog, spolnog i ekonomskog nasilja koji se osobito smatraju nasiljem u obitelji. Članak 4. ZZNO – Nasilje u obitelji je svaki oblik

tjelesnog, psihičkog, spolnog ili ekonomskog nasilja, a osobito tjelesno nasilje, odnosno primjena fizičke sile bez obzira je li nastupila tjelesna ozljeda ili nije, tjelesno kažnjavanje i drugi načini ponižavajućeg postupanja prema djeci u odgojne svrhe, psihičko nasilje odnosno primjena psihičke prisile koja je prouzročila osjećaj straha, ugroženosti, uznemirenosti ili povrede dostojanstva, verbalno nasilje, verbalni napadi, vrijeđanje, psovanje, nazivanje pogrdnim imenima ili na drugi način grubo verbalno uznemiravanje, uhođenje ili uznemiravanje preko svih sredstava za komuniciranje ili preko elektroničkih i tiskanih medija ili na drugi način ili komuniciranja s trećim osobama, protupravna izolacija ili ugrožavanje slobode kretanja, (u daljnjem tekstu uhođenje ili uznemiravanje), spolno nasilje odnosno spolno uznemiravanje, ekonomsko nasilje pod kojim se podrazumijeva oštećenje ili uništenje osobne i zajedničke imovine ili zabrana ili onemogućavanje korištenja osobne i zajedničke imovine ili pokušaj da se to učini te oduzimanje prava ili zabrana raspolaganja osobnim prihodima ili imovinom stečenom osobnim radom ili nasljeđivanjem, onemogućavanje zapošljavanja ili rada, prisiljavanje na ekonomsku ovisnost, uskraćivanje sredstava za održavanje zajedničkog kućanstva i skrb o djeci ili drugim uzdržavanim članovima zajedničkog kućanstva.

Aktualna zakonska regulativa u Republici Hrvatskoj nasilničko ponašanje u obitelji normira dvostruko i to kao prekršaj i kao kazneno djelo. Takva situacija sama po sebi ne bi bila problem kada bi postojala jasna crta razgraničenja između nasilničkog ponašanja kao prekršaja i nasilničkog ponašanja kao kaznenog djela. Zakonski opisi nasilničkog ponašanja u obitelji u Kaznenom zakonu i ZZNO ne daju osnova za takvo razgraničenje, iako je ono nužno iz više razloga. S aspekta pravne sigurnosti razgraničenje između prekršaja i kaznenog djela bitno je zbog velike razlike u propisanoj kazni. Dok za počinjeni prekršaj maksimalna kazna iznosi 90 dana zatvora, minimalna kazna koja je propisana za kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji dvostruko je veća i iznosi šest mjeseci. Počinitelju kaznenog djela može se izreći kazna zatvora u trajanju od pet godina, jasno je dakle značenje određivanja granice između prekršaja i kaznenog djela. Ovim pitanjem bavio se Vrhovni sud koji osnovu razlikovanja traži u intenzitetu radnje navodeći kako je nužno da radnja bude određenog intenziteta, većinom da se ponavlja u određenim vremenskim razmacima koji ne smiju biti predugi pri čemu njen modus operandi može varirati. Kod tog tumačenja Vrhovnog suda ostaje otvoreno pitanje mjerila temeljem kojeg bi se taj intenzitet odredio, no kriterij ponavljanja nasilničkog ponašanja je odrediv.

Kada se detaljnije analizira sudska praksa, treba voditi računa da okrivljenik ne bude dva puta suđen ili kažnjen u istoj stvari, međutim ostaje nejasno zašto se neka nasilnička ponašanja u obitelji tretiraju kao prekršaji a druga kao kaznena djela. Tako je kao prekršaj tretirano ponašanje okrivljenika koji je pod vidnim utjecajem alkohola vikao i verbalno vrijeđao svoju suprugu, te je uhvatio rukama za vrat i snažno stisnuo i prijetio da će je usmrtiti. Okrivljenik je prethodno dva puta pravomoćno bio osuđivan zbog nasilja u obitelji na štetu svoje supruge, a u ovom postupku izrečena mu je kazna zatvora u trajanju 20 dana te zaštitne mjere obveznog psiho-socijalnog tretmana i obveznog liječenja ovisnosti o alkoholu u trajanju od dva mjeseca te zabrana približavanja žrtvi nasilja u trajanju od jednog mjeseca. Prekršajni postupak vođen je i protiv okrivljenika koji je došavši kući u 4:30 sati u vidno alkoholiziranom stanju probudio suprugu i od nje zatražio da mu skuha puding. Nakon što mu je supruga rekla da nema šećera, okrivljenik ju je verbalno napao te napravio nered prevrnuvši stolce u kuhinji, te razbivši tanjur, da bi potom suprugu počeo udarati nogama i rukama po tijelu. U tom trenutku iz spavaće sobe izašla su malodobna djeca koja su prisustvovala navedenom događaju moleći okrivljenog da ne tuče i ne vrijeđa njihovu majku, no okrivljenik se i dalje nasilno ponašao te uhvatio suprugu za kosu i njenom glavom udarao o zid psujući je

i vrijeđajući. U ovom predmetu okrivljeniku je izrečena novčana kazna u iznosu 6500,00 kuna i zaštitna mjera obveznog psiho-socijalnog tretmana u trajanju od šest mjeseci. Za kazneno djelo nasilničkog ponašanja u obitelji osuđen je T. B. koji je u razdoblju od četiri mjeseca u alkoholiziranom stanju u dva navrata vrijeđao svoju majku, govoreći da će je razbiti, a potom i fizički nasrnuo na nju tako da ju je udario šakom u lice te otvorenim dlanom po licu. Okrivljeniku je izrečena uvjetna osuda i sigurnosna mjera obveznog liječenja ovisnosti o alkoholu. Za kazneno djelo osuđen je i L. H. jer je u više navrata oštećenicu bezrazložno vrijeđao, a nakon što mu je oštećenica odbila dati 20,00 kuna vrijeđao ju je nazvavši je pogrdnim imenima. Nakon toga je pred vrata sobe prolio jestivo ulje i pokušao ga zapaliti, pa nakon što je oštećena ugasila vatru L. H. je uzeo kuhinjski nož i počeo trčati za oštećenicom koja je pobjegla iz stana. Okrivljeniku je za ovo kazneno djelo sud izrekao uvjetnu osudu sa zaštitnim nadzorom i sigurnosnu mjeru obveznog liječenja ovisnosti o alkoholu. S obzirom na činjenice utvrđene u tim postupcima teško je dati jasan odgovor na pitanje zašto su prva dva slučaja tretirana kao prekršaji, a druga dva kao kaznena djela. Može se reći da je prvi slučaj, iako tretiran kao prekršaj, najteži, budući da je žrtva bila izložena verbalnom nasilju (vrijeđanju), fizičkom nasilju (uhvatio ju je rukom za vrat i snažno stisnuo), i psihičkom nasilju (prijetio je da će je usmrtiti). Riječ je o okrivljeniku koji je već dva puta bio osuđivan zbog nasilja u obitelji. S obzirom na utvrđene činjenice bilo bi očekivati da je ovdje riječ o kaznenom djelu, ne o prekršaju. Uspoređujući sljedeća dva slučaja vidi se da su predmeti iako su vođeni različiti postupci, sadržajno vrlo slični. U oba slučaja okrivljenik je vrijeđao žrtvu i udarao je nogama i rukama po cijelom tijelu (prekršajni postupak) odnosno udario žrtvu šakom u lice te otvorenim dlanom po licu (kazneni postupak). U slučaju za koji se vodio prekršajni postupak otegotnim se može smatrati što su nasilju prisustvovala maloljetna djeca. Stoga nije jasno po kojem je kriteriju jedan slučaj završio na prekršajnom, a drugi na kaznenom sudu. Treba primijetiti da je puno veći broj nasilničkih ponašanja u obitelji tretiran kao prekršaj nego kao kazneno djelo. Razlog tome možda se može pronaći i u stavu da su prekršajni postupci brži, jednostavniji, te da će se njima osigurati efikasnija zaštita članova obitelji ugroženih i izloženih nasilju zato što ZZNO predviđa niz zaštitnih mjera usmjerenih trenutnom zaustavljanju nasilja i zaštiti žrtve.

Hrvatsko društvo prepoznalo je problem nasilja u obitelji i potrebu stvaranja pretpostavaka za njegovo sprječavanje. Za realizaciju te zahtjevne zadaće nužno je postojanje jasnog zakonodavnog okvira te njegovo efikasno provođenje u praksi. U tom smjeru na normativnoj razini učinjeno je mnogo kroz odredbe Kaznenog zakona, Zakona o kaznenom postupku, Prekršajnog zakona, i u najvećoj mjeri Zakona o zaštiti od nasilja u obitelji. Međutim, propisivanje nasilničkog ponašanja u obitelji i kao kaznenog djela i kao prekršaja bez kriterija koji bi jasno razgraničavali jednu od druge kažnjive radnje dovelo je u praksi do neprihvatljivih rješenja. Ako se povodom iste radnje nasilničkog ponašanja vode kazneni i prekršajni postupak – krši se temeljno postupovno načelo ne bis in idem. Ako se vodi samo jedan postupak, kazneni ili prekršajni, zbog nepostojanja jasnog kriterija razgraničenja procjenu kvalifikacije ponašanja kao kaznenog djela ili prekršaja odrediti će najčešće policijski službenik čime se dovodi u pitanje pravna sigurnost građana. Preoblikovanje postojeće kaznenopravne regulative treba iskoristiti da se postave jasni kriteriji razlikovanja u odnosu prema prekršaju.

Jedan od načina bio bi da se kazneno djelo nasilničkog ponašanja ograniči na najteže, najgrublje, najopasnije modalitete nasilja kao što su nasilje uporabom oružja ili opasnog oruđa, nasilje pred djecom, nasilje počinjeno prema posebno ranjivoj žrtvi. Kao mogući kriterij razgraničenja može se uzeti i opetovanost, odnosno ponavljanje akta nasilja u obitelji. U tom slučaju nasilje utvrđeno pravomoćnom prekršajnom odlukom, ako se ponovi, za sobom

će povlačiti kaznenu odgovornost. Prednost tog kriterija je njegova preciznost, određenost i jasna diferencijacija kaznenog djela od prekršaja, no može mu se prigovoriti što sadržajno isto ponašanje jednom tretira kao prekršaj, a drugi put kao kazneno djelo i tako negira kvalitativnu razliku između prekršaja i kaznenog djela.

Drugi način bio bi da se umjesto jednog samostalnog kaznenog djela nasilničkog ponašanja u obitelji, predvide kvalificirani oblici kod točno određenih kaznenih djela ako su ta djela počinjena pri nasilničkom ponašanju u obitelji (ubojstva, tjelesne ozljede i slično). Oba rješenja naglašavaju zaštitu obitelji dajući jasnu poruku o značaju i ozbiljnosti problema obiteljskog nasilja i istovremeno razgraničavaju kazneni postupak od prekršajnog postupka. Pored toga na taj se način kroz zadržavanje prekršajne i kaznene odgovornosti, i to tako da je prednost dana prekršajima, a kazneni postupak svojim represivnim instrumentarijem dolazi do izražaja tek kod najopasnijih i najupornijih obiteljskih nasilnika potvrđuje teza da je kazneno pravo tek ultima ratio societatis. Upravo u području obiteljskog nasilja ta teza dolazi do izražaja jer kazneno pravo nije i ne može biti sredstvo za rješavanje obiteljskih odnosa. Ali ono što kazneno pravo jest i treba biti krajnji je odgovor društva u onim slučajevima u kojima se zaštita obitelji ne može ostvariti bez kaznenopravne prisile.

Treba naglasiti da kod obiteljskog nasilja, uvijek u prvi plan treba staviti žrtvu i njezinu učinkovitu zaštitu i s tim povezano otklanjanje uzroka nasilničkom ponašanju. Odgovarajuća i precizna normativa koja će pružiti pravni okvir za ostvarenje navedenog tek je prvi, lakši dio zadatka. Ono što je daleko teže jest njezino efikasno provođenje u praksi.

Analiza propisa u području socijalnog prava te primjera iz prakse završenih slučajeva udruge „IZVOR“

Europska socijalna povelja usvojena je i otvorena za potpisivanje u Torinu 1961. godine. Ona je nakon Konvencije o ljudskim pravima iz 1950. godine drugi najvažniji dokument Vijeća Europe. Međutim, u najrazvijenijim europskim zemljama već se određeno vrijeme osjeća potreba za obnovom Europske socijalne povelje. Na međunarodnoj konferenciji u Torinu održanoj 1991. godine odlučeno je da se Povelja revidira na način da se u nju unesu prava sadržana u već ranije usvojenim protokolima kao i nova prava. Revidirana Povelja sadrži 30 temeljnih prava, ona ne znači potpuni prekid s Poveljom iz 1961. godine, nego će je postupno i dugoročno zamijeniti. Revidirana Socijalna povelja pomaže pri definiranju društva solidarnosti i socijalne pravde kakvo treba izgraditi u budućnosti.

Europska socijalna povelja kao i njeni protokoli otvorena je za potpisivanje u Torinu 16. listopada 1961. Države članice Vijeća Europe suglasile su se svojem stanovništvu osigurati socijalna prava specificirana u tim instrumentima s ciljem poboljšanja njegova životnog standarda i promicanja njegove dobrobiti. Države članice Vijeća Europe kao što je zaključeno na konferenciji ministara u Torinu 21. i 22. studenog 1991. odlučne su osuvremeniti i prilagoditi materijalni sadržaj Povelje, s ciljem da se posebno vodi računa o temeljnim društvenim promjenama koje su se dogodile nakon njezina usvajanja.

Primjeri iz prakse završenih slučajeva udruge „IZVOR“:

Ženskoj udruzi „IZVOR“ se obratila gospođa koja živi sama, nema članova uže niti šire obitelji koji bi joj mogli pomoći oko osnovnih radova u kući i oko okućnice. Među mnogobrojnim problemima na koje nam je ukazala većina su socio-ekonomske prirode, osoba je starije životne dobi, živi sama, ispod granice siromaštva. Gospođa nema izvora prihoda, niti članova uže ili šire obitelji, teško narušenog zdravstvenog stanja.

Ženskoj udruzi „IZVOR“ se obratila gospođa koja ne ostvaruje prihode i ovisna je o prihodu koji ostvaruje suprug s naslova mirovine. Gospođi je zdravstveno stanje narušeno zbog preokupacije egzistencijalnom problematikom. Egzistencijalne teškoće se ogledaju u nedostatku osnovnih životnih potrepština, hrane te neophodno potrebitih lijekova. Gospođa tvrdi da su novčana sredstva koja joj stoje na raspolaganju očito nedostatna za elementarne životne potrebe. U jesenskom i zimskom razdoblju uvećani su troškovi grijanja radi čega su sredstva kojima ona i suprug raspolažu očito nedostatna za preživljavanje.

Prilikom rješavanja navedenih slučajeva Ženska udruga „IZVOR“ pozvala se na Europsku socijalnu povelju članke 23. i 30.

S osobitim poštovanjem!

volonter Ženske udruge „IZVOR“:
Aleksandar Lovrić, dipl. iur.